

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Zer', *al-Anis al-mulrib bi-rawd al-Qirtâs fi ajbâr mulûk al-Mağrib wa târîj Madîna Fâs* (trc. Huici Miranda), Valencia 1964, tercüme edenin girişi, s. 20; İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, I, 4, 83; İbn Merzûk et-Hatib, *el-Müsnedü's-şâhîhu'l-Hasen fi me'âşiri Mevlânâ Ebi'l-Hasen: Hechos memorables de Abû'l-Hasan sultan de los Benimerines* (nşr. ve trc. Maria J. Viguera), Madrid 1977, s. 17, 497; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib*, Beyrut 1401/1981, VII, 172-174; Ali el-Ceznâî, *Zehretü'l-âs* (nşr. A. Bel), Algiers 1923, s. 24, 80; İbnü'l-Kâdî, *Lakhtû'l-ferâ'id* (nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1396/1976, s. 193; *Keşfü'z-zunûn*, I, 199; II, 962; İbnü'l-Ahmer, *Neşîrû'l-cümân* (nşr. M. Ridvân ed-Dâye), Beyrut 1407/1987, s. 359; İbn Sûde, *Delîlû mü'errihi'l-Mağribi'l-aşkâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 125-128, 163; Muhammed Ekenşûs, *el-Ceyşü'l-Aremrem*, Rabat 1336, s. 31; Abdullah Ken-nûn, *Meşâhîru ricâlî'l-Mağrib*, Beyrut 1961, s. 45 (nr. 29); a.m.f., *en-Nübûğu'l-Mağribî fi'l-edebi'l-Arabî*, Beyrut 1395/1975, I, 222, 229; a.m.f., "İbn Ebî Zer", *MMLA*, XVI (1963), s. 43-54, 63-64; a.m.f., "Mü'ellifü'z-Zahîretü's-şeniyye hüve mü'ellifü'l-Kırtâs", *Mecelletü Tiṭvân*, sy. 2 (1957), s. 143-155; *Büṭātü Fâsi'l-kübrâ*, Rabat 1972, s. 29, 63-64; Sartou, *Introduction*, III, 957-958; Abdülazîz Binabdullah, *el-Mevsû'atü'l-Mağribiyye*, Fas 1975, I, 28; Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-Mağrib*, İskenderiye 1982, s. 28-29; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-Arabîyye*, Rabat 1983, I, 70-71; Huici Miranda, "Ravzû'l-kırtâs ve'l-Murâbiṭûn", *Hespêris*, I/3, Paris 1960, s. 513-541; Muhammed el-Fâsî, "el-Mü'errihân İbn Ebî Zer' ve İbn 'Abdülhalîm", *Mecelletü Tiṭvân*, sy. 5 (1960), s. 159-164; Alemî, "ez-Zahîretü's-şeniyye", *Da'vetü'l-hak*, sy. 9, Mekke 1971, s. 157-161; sy. 3 (1972), s. 134-142; René Basset, "İbn Ebî Zer", *IA*, V/2, s. 727; H. R. Idris, "İbn Abi Zar", *EL*² (İng.), III, 694-695; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Ebî Zer", *DMBİ*, II, 657; M. Mûsâ Hasan, "İbn Ebî Zer", *Mevsû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 115-117.

CÂSİM EL-UBÛDÎ

İBN EBÛ ZEYD

(ابن أبي زيد)

Ebû Muhammed Abdullah
b. Ebî Zeyd Abdurrahmân
el-Kayrevânî en-Nefzî
(ö. 386/996)

Mezhep fıkhnı dair yazdığı
er-Risâle adlı temel metinle tanınan
Mâlikî âlimi.

310 (922) yılında Kayrevan'da dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda 316'da (928) doğduğu kaydedilmişse de *er-Risâle*'yi 327'de (939) yazdığına göre bu bilgi yanlış olmalıdır. Nefzî veya Nefzâvî nisbesinden dolayı gerek klasik kaynaklarda gerekse yeni araştırmalarda memleketi ve kabilesi hakkında farklı görüşler ileri sürül-

müştür. Bazı müellifler onu, Endülüs veya Kuzey Afrika'daki Nefze adlı yere veya kabileye nisbet etmekle birlikte Tunus'ta Şattülcerid'in güneyindeki Nefzâve bölgesinde yaşayan aynı adlı kabileden olduğuna dair rivayet daha isabetli görülmektedir (*el-Câmi'* [nşr. Abdülmecîd Türkî], neşredenin girişi, s. 52; Hâdî ed-Derkâş, s. 98-99).

Tahsil hayatına küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek başlayan İbn Ebû Zeyd dönemin önemli ilim merkezlerinden biri olan Kayrevan'da Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir, hadis, kelâm ve kıraat dersleri aldı. İçinde yaşadığı zengin ilmi çevrenin yanı sıra kabiliyeti sayesinde hocalarının ilim meclislerindeki tartışmalarda takdir kazandı ve genç yaşta eser verecek seviyeye ulaştı. Daha on yedi yaşında iken kaleme aldığı *er-Risâle* adlı eseri büyük itibar gördü. Yaşadığı bölgede ve hac seyahati sırasında ders aldığı veya rivayette bulunduğu hocaları arasında Ebû'l-Fazl el-Mümsî, Ebû Bekir İbnü'l-Lebbâd, Rebî b. Süleyman el-Kattân, Ebû'l-Arab et-Temîmî, Derrâs el-Fâsî, Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, İbnü'l-Haccâm, Ebû İshak es-Sebâî, Abdullah b. Ahmed el-İbyânî, Asîlî, Ebû İshak İbn Şa'bân gibi âlimler vardır. Bağdat'ta Mâlikî fıkhnının en büyük temsilcisi Ebû Bekir el-Ebherî başta olmak üzere birçok âlimle de mektup yoluyla bilgi alışverişinde bulundu, icâzet aldı ve icâzet verdi.

İbn Ebû Zeyd Mâlikî mezhebinin yayılması, meselelerin tahlil edilip dayanaklarının açıklanması ve ilgili kuralların belirlenmesi için bir vesile saydığı eğitim öğretim faaliyetlerindeki başarısında geniş ilmi birikiminin, güçlü hafızasının, kolay anlaşılır üslubunun ve öğretim metodunu iyi bilmesinin büyük etkisi oldu. Birçok talebe çeşitli ülkelerden gelerek ondan ders aldı. Bunlar arasında Mekki b. Ebû Tâlib, Ebû Bekir el-Havlânî, Ebû'l-Kâsım el-Berâzî, İbnü'l-Faradî, İbnü'l-Hazâ, İbnü'l-Attâr el-Kurtubî, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, Ebû'l-Mutarriif İbn Futays, Ebû Bekir el-Hassâr, Ebû'l-Velîd İbnü's-Saffâr gibi âlimler sayılabilir.

İbn Ebû Zeyd 30 Şâban 386 (17 Eylül 996) tarihinde Kayrevan'da vefat etti ve evinde toprağa verildi. Bazı kaynaklarda ölüm tarihinin 389 (999), 390 ve 396 (1006) olarak verilmesi gibi Brockelmann'ın doğum yerini Nefzâve ve ölüm yerini Fas olarak göstermesi de (GAL, I, 187) yanlıştır.

Özellikle fıkıh, hadis ve akaid konularında uzmanlaşan ve mezhepte müctehid kabul edilen İbn Ebû Zeyd, devrinde Mâlikîler'in önderi olup mezhebin gelişmesinde büyük hizmetler yapmıştır. O dönemde bölgeye hâkim olan Şii-Fâtîmîler'in baskısına karşı mücadele vermiş, mezhebinin ve dolayısıyla Ehl-i sünnet'in görüşlerini savunmuştur. Daha genç yaşta fıkha dair bir eser yazması ve özellikle baş tarafına akaidle ilgili bir bölüm eklemesi, ayrıca Râfîzîliği benimseyenlerin dinden çıktığına fetva vermesi, Ehl-i sünnet ile Şîa arasındaki ihtilâflara dair çeşitli risâleler kaleme alması (Hâdî ed-Derkâş, s. 310-311) bu mücadelesiyle ilgilidir. Mâlikî mezhebinin derleyip toparlaması ve imamının görüşlerini açıklamasından dolayı "küçük Mâlik" ve "mezhebin kutbu" lakaplarıyla anılmış; bu mezhepteki konumu ve değeri, "İki şeyh (İbn Ebû Zeyd ve Ebherî), iki kadı (Abdülvehhâb ve İbnü'l-Kassâr) ve iki Muhammed (İbn Sahnûn ve İbnü'l-Mevvâz) olmasaydı mezhep ortadan kalkardı" cümlesinde ifadesini bulmuştur. Özellikle fıkıh konusundaki eserlerinin genel kabul görmesinin bir sebebi de büyük önem verdiği rivayet hususundaki titizliği ve güvenilirliğidir. Bir diğer özelliği ise mezhep görüşlerinin rivayetinde isnadının âlî olmasıdır. Nitekim Sahnûn'dan bir, İbnü'l-Kâsım'dan iki, İmam Mâlik'ten üç vasıta ile nakilde bulunmuştur.

İbn Ebû Zeyd bazı tasavvuf ehlinin Allah'ı görmek, bir şeyi başka bir şeye çevirmek gibi dinî ve akfî bir temeli olmayan kerâmet iddialarını şiddetle tenkit etmiş, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed el-Bekrî es-Sıkkî'nin bu konudaki kitabına reddiye olarak *Keşfü't-Telbîs* ve *el-İstizhâr fi'r-red 'ale'l-Bekriyye* adlı iki eser kaleme almıştır. Ancak bazı âlimlerin, onun her türlü kerâmeti inkâr ettiğini ileri sürerek kendisine karşı reddiyeler yazması ve bu konudaki tartışmaların uzayıp gitmesi üzerine *Cüz' fi işbâti kerâmâtî'l-evliyâ'* adlı bir eser yazarak görüşlerine açıklık getirmiştir. Akaid konularında Selef'in görüşlerini benimseyen İbn Ebû Zeyd, Ali b. Ahmed el-Bağdâdî'nin Kayrevan ulemâsına gönderdiği, onları Eş'arîliği bırakıp Mu'tezile mezhebinin benimsemeye davet eden mektubuna da *er-Red 'ale'l-Kaderiyye ve münâkazatü risâleti'l-Bağdâdî el-Mu'tezilî* adlı bir risâle ile cevap vermiştir.

Eserleri. 1. *er-Risâle**. Mâlikî fıkhnının temel metinlerinden biri olan eser üzeri-

İbn Ebû Zeyd'in *Risâle fî vâcibi Umûri'd-diyâne* adlı eserinden iki sayfa (Nuruosmaniye Ktp., nr. 1775, vr. 1^{a-b})

ne İbn Nâcî, Zerrûk, Ali b. Muhammed el-Menûfî, Muhammed b. İbrâhîm et-Te-tâî başta olmak üzere birçok âlim şerh yazmış, bazı âlimler de eseri manzum hale getirmişlerdir. Baş tarafındaki akaidle ilgili bölüm de çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Kuzey Afrika ve Endülüs'te olduğu gibi Doğu İslâm dünyasında da çok rağbet gören ve ders kitabı olarak okutulan *er-Risâle*'nin birçok baskısı yapılmıştır (Fas, ts.; Kahire 1296, 1304, 1314, 1319, 1323, 1324, 1338, 1340, 1354; Muhammediye 1407/1987; nşr. Hâdî Hammû – Muhammed Eb'ül-Ecfân, Beyrut 1406/1986, Megrâvî'nin *Ğurerû'l-makâle fi şerhi ğarîbi'r-Risâle*'siyle birlikte). Edmond Fagnan (Paris 1914). L. Bercher (Alger 1945, 1948, 1949) ve Kevser Abdüsselâm el-Basîrî (Cezayir-Kahire 1988) tarafından Fransızca'ya çevirileri yapılan eseri A. D. Russell ve Abdullah b. Me'mûn Sühreverdi ile (London 1906) J. Kenny (Minna / Nigeria 1992) İngilizce'ye tercüme etmişlerdir.

2. en-Nevâdir ve 'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvne ve ğayrihâ mine'l-üm-mehât min mesâ'ili Mâlik ve aşhâbih.

Kısaca en-Nevâdir ve 'z-ziyâdât olarak anılan kitapta Mâlikî mezhebinin el-Esedîyye, el-Müdevvenetü'l-kübrâ, el-Mecmû'a, el-Mevvâziyye, el-Vâdîha, el-Müstahrece (el-'Utbiyye) gibi ilk kay-

nakları ile (ümme'hât) diğer bazı eserlerde yer alan İmam Mâlik ve talebelerine ait görüşler derlenmiş, bu kitaplarda bulunmayan hususlar da esere ilâve edilmiştir. İbn Ebû Zeyd, Mâlikî fıkhnının en hacimli ve önemli kaynaklarından biri olan bu eserde sadece görüşleri kaydetmekle kalmamış, bunları tartışmış, zor olanlarını açıklamış, ayrıca kendi tercih ve ihtidatlarını da belirtmiştir. Günümüze çeşitli nüshaları ulaşan (Hâdî ed-Derkâş, s. 372-374) ve cihadla ilgili bölümü Mathias von Bredow tarafından neşredilen eserin (*el-Cihâd hasebe'l-mezhebi'l-Mâlikî ma'a tah-*

İbn Ebû Zeyd
el-Kayrevânî'nin
en-Nevâdir
ve'z-ziyâdât adlı
eserinin
I. cildinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 1479)

kiçi Kitâbî'l-Cihâd min Kitâbî'n-Nevâdir ve'z-ziyâdât, Beirut 1994) 1998 yılı içinde tahminen on sekiz cilt halinde basılacağı Beirut Dâr'ül-garbi'l-İslâmî katalogunda haber verilmeyle birlikte (ayrıca bk. *el-Câmi'* [nşr. Abdülmecîd Türkî], neşreden in girişi, s. 63) bu neşir henüz gerçekleşmemiştir. 3. *Muhtaşarü'l-Müdevvene*. Yaklaşık 50.000 meseleyi ihtiva ettiği söylenmektedir. Eserin, yalnız Mâlikî literatüründe görülen ve belli bir fıkıh başlığı altında yer almayan müteferrik meselelerin toplandığı "Kitâbü'l-Câmi'" adlı son bölümü ayrıca kitap haline getirilmiş (aş. bk.). 4. *el-Câmi' fi's-sünen ve'l-âdâb (ve'l-hikem) ve'l-megâzî ve't-târîh*. Muhammed Ebü'l-Ecfân ve Osman Bittîh ile (Beirut 1982, 1983, 1985) Abdülmecîd Türkî (Beirut 1990) tarafından yayımlanan eser aynı zamanda *Muhtaşarü'l-Müdevvene*'nin de son bölümünü oluşturmaktadır.

İbn Ebû Zeyd'in diğer bazı eserleri de şunlardır: *Tehzîbü'l-ʿUtbiyye* (*Tebuîbü'l-Müstahrece*); *eż-Zeb ʿan mezhebi Mâlik*; *er-Red ʿalâ İbn Meserre el-Mârîk*; *Risâle fî vâcibi umûri'd-diyâne* (Nuru-osmaniye Ktp., nr. 1775; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 302; *DMBİ*, II, 660); *Kaşîde fî medhi'r-Resûl* (eserlerin yazma nüshaları için bk. *el-Câmîʿ* [nşr. Abdülmecîd Türkî], neşredenin girişi, s. 61-66; Brockelmann, *GAL*, I, 187-188; *Suppl.*, I, 301-302; Sezgin, *GAS*, I, 470, 472, 478-481; Hâdî ed-Derkâş, s. 337-374). Şunlardan başka müellifin kaynaklarda şu eserleri zikredilmektedir: *Ahķâmü'l-muʿallimîn ve'l-müteʿallimîn*, *Kitâbü'l-İktidâ bi-Ehli's-sünne*, *Risâle fî uşûli't-tevhîd*, *Mesʿeletü'l-hubus ʿalâ evlâdi'l-aʿyân*, *Tefsîru evķâti's-şalavât*, *Kitâbü'l-Me-*

nâsik, Meş'etü'n-nikâh bi-gayri bey-yine, Risâletü'n-nehy 'ani'l-cedel, Hî-mâyetü 'ırzî'l-mü'min, Kitâbü's-Şîka billâh ve't-tevekkül 'alellâh, Kitâbü'l-Ma'rife ve'l-yakîn, Kitâbü'l-Vesâvis, Kitâbü'd-Duâ', Risâletü'n-naşîha ve'l-mev'iza, el-Beyân 'an i'câzî'l-Kur'ân, Risâle fî men te'huzühû 'inde kırâ'a-ti'l-Kur'ân ve'z-zîkr hareke, Risâle ilâ ehli Sicilmâse fî tilâveti'l-Kur'ân, Ri-sâle fî'r-red 'ale'l-Kaderiyye ve münâ-kazatü Risâleti'l-Bağdâdî el-Mu'te-zilî.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Zeyd, *el-Câmi' fi's-sünen ve'l-âdâb ve'l-megâzî ve't-târîh* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân - Os-man Bittîh), Beyrut 1406/1985, neşredenle-rin girişi, s. 15-76; a.e. (nşr. Abdülmeccid Türkî), Beyrut 1990, neşredeninin girişi, s. 7-86; a.mlf., *er-Risâletü'l-fıkhiyye* (nşr. M. Ebû'l-Ecfân - Hâ-dî Hammû), Beyrut 1406/1986, neşredenlerin girişi, s. 9-48; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 283-284; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 150, 175, 176, 220, 269; II, 420; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, IV, 492-497, 529; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 244-245, 246-247, 367; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XVII, 10-13; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 381-400*, s. 122, 183-184; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 249-250; Nübâhî, *Târîhu kuğâtî'l-Endelûs*, Beyrut 1400/1980, s. 136; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 221; *Keşfü'z-zunûn*, I, 841, 880; Serkîs, *Mu'cem*, I, 32-33; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 96; Brockelmann, *GAL*, I, 187-188; *Suppl.*, I, 301-302; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, VII, 347-348; Sezgin, *GAS*, I, 470, 472, 478-481; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 1001, 1026, 1048; A. G. Ellis, *Catalogue of Arabic Books in the British Museum*, London 1967, I, 7, 253; Abdülazîz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fıkhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1983, s. 56; Miklos Muranyi, *Dirâsât fî me-şâdiri'l-fıkhi'l-Mâlikî* (trc. Ömer Sâbir Abdül-celîl v.dğr.), Beyrut 1409/1988, tür.yer.; Hâdî ed-Derkâş, *Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Ebî Zeyd el-Kayrevânî: hayâtühü ve âşârühü ve Kitâ-bü'n-Neuâdir ve'z-ziyâdât*, Beyrut 1409/1989; Ali İdrîs, "'Abdullâh b. Ebî Zeyd el-Kayrevânî", *Min a'lâmi't-terbiyyeti'l-'Arabîyyeti'l-İslâmiyye*, Riyad 1409/1989, II, 125-144; Seyfullah Öz-türk, *İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî ve Akâid Ri-sâlesi* (yüksek lisans tezi, 1991, Dokuz Eylül Ün-versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü); Halil İbra-him Bulut, *İbn Ebî Zeyd'in Akâid Risâlesi ve Meşeddâli Şerhi* (yüksek lisans tezi, 1994, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); H. R. Idris, "Note sur l'identification du dédicataire de la Risâla d'İbn Abî Zaid al-Qairawânî", *Les cahiers de Tunisie*, I/1, Tunisie 1953, s. 63-68; a.mlf., "Deux juristes kairouanais de l'époque zirîde: Ibn Abî Zaid et Al-Qâbisî (X^e-XIe siècle)", *Annales de l'Institut d'Etudes Orientales*, XII, Al-ger 1954, s. 122-172; a.mlf., "İbn Abî Zayd al-Kayrawânî", *EI²* (İng.), III, 695; Bedrî Muham-med Fehd, "İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî", *el-Mu'errihu'l-'Arabî*, XXVI, Bağdad 1985, s. 201-209; Muhammed Âsaf Fikret, "İbn Ebî Zeyd", *DMBİ*, II, 659-660.

H. YUNUS APAYDIN

İBN EBÛ Zİ'B

(ابن أبي ذئب)

Ebû'l-Hâris Muhammed
b. Abdurrahmân
b. el-Mugire el-Kureşî el-Âmirî
(ö. 159/776)

Tebeu't-tâbiinden
Medineli fakih, muhaddis.

80 (699) yılının sonlarında doğdu. Üçün-cü göbekten dedesi olan Ebû Zî'b Hişâm b. Şu'be'ye nisbetle İbn Ebû Zî'b diye meş-hur oldu. Ebû Zî'b Bizans topraklarına gi-rince yakalanarak hapse atıldı ve orada vefat etti. İlim geleneğine sahip bir aileye mensup olan İbn Ebû Zî'b'in dayısı Hâris b. Abdurrahman ve kardeşi Mugire b. Ab-durrahman da güvenilir birer muhaddis olarak bilinmektedir.

İbn Ebû Zî'b tâbiinden İkrime el-Berbe-rî, Nâfi', Saîd el-Makbûrî gibi kimselerle karşılaşmış ve onlardan hadis öğrenmiş-tir. Bunların dışında münâvele usulü ile hadis aldığı İbn Şihâb ez-Zührî, Abdurrah-man b. Mihrân, Şurahbîl b. Sa'd, Muham-med b. Kays, Ebû'z-Zinâd gibi muhaddis-lerin de aralarında bulunduğu çok sayıda kimseden hadis rivayet etmiş; Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübâ-rek, Vekî' b. Cerrâh, Hişâm b. Ubeydullah, Yahyâ el-Kattân gibi muhaddisler de ken-disinden rivayette bulunmuşlardır. Âdem b. Ebû İyâs, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Yezîd b. Hârûn, İbn Ebû Fûdeyk, Ali b. Ca'd, Velîd b. Müslim de ondan hadis alan-lar arasındadır.

İbn Ebû Zî'b'in Zührî'den olan rivayet-leri muzdarib sayılarak eleştirilmiştir. An-cak onun sadece hadis meclisinde Zührî'ye arz edildiği sırada duyduğu hadisleri Zührî'ye nisbetle tahdîs sigası ile rivayet etmesi sebebiyle eleştirildiği, halbuki bü-tün muhaddislerin bu şekildeki rivayeti makbul saydıkları da ifade edilmiştir (İbn Ebû Hâtîm, VII, 314; Mizzî, XXV, 635). İbn Maîn'in onun hakkında kullandığı "İbn Ebû Zî'b Zührî'den hiçbir şey duymamış-tır" sözü de kendisinin Zührî'den semâ yoluyla rivayeti bulunmadığı, rivayetleri-nin arz yoluyla olduğu anlamına gelmek-tedir.

Güvenilirliğiyle tanınan İbn Ebû Zî'b'i Ahmed b. Hanbel ve Ya'kûb b. Şeybe "si-ka sadûk", İbn Ebû Hâtîm, "sika yefkahu", Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ha-tîb el-Bağdâdî "sika", Ali b. Medîni "sebt" olarak değerlendirmiştir. Ahmed b. Han-bel onun Saîd b. Müseyyeb'e benzetildiği-

ni, Mâlik b. Enes'ten daha üstün nitelik-leri bulunduğunu, ancak ricâl tenkidinde Mâlik'in daha müsamahasız olduğunu belirtmiştir. İbn Ebû Zî'b'in Kaderiyyeci görüşleri benimsediği ve bu sebeple Mâ-lik'in kendisini terkettiği ileri sürülürse de (İbn Hacer, IX, 306) bu konuda kaynaklar-da başka bilgiye yer verilmediği gibi bazı kaynaklarda İmam Mâlik'le arkadaş oldu-ğu ve aralarında samimi bir dostluğun bulunduğu bildirilmiş (İbn Hallikân, IV, 183), ayrıca bu ithamın asıl sebebinin Ha-life Mehdi-Billâh zamanında Medine'de-ki Kaderiyyeciler'in dövülmesi ve oradan sürülmesi hadisesi olduğu belirtilmiştir. Bazı Kaderiyyeciler'in İbn Ebû Zî'b'e sığın-maları sayesinde dövülmekten kurtulma-ları dikkate alınarak onun da aynı görüş-lere sahip olduğu ileri sürülmüşse de İbn Ebû Zî'b Kaderiyyeci görüşleri hatalı bul-duğunu açıklamış, bu görüşlerin kendi-sine nisbet edilmesinin gerektirecek hiçbir sözüne de rastlanmamıştır (Hatîb, II, 301; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 601). İbn Ebû Zî'b hadis rivayet etmesi için halife tara-fından Bağdat'a davet edilmiş, bir süre orada kaldıktan sonra Medine'ye gitmek istemiş ve geri dönerken Kûfe'de vefat etmiştir.

Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâ-hih*'leri başta olmak üzere *Kütüb-i Sit-te*'de rivayetleri bulunan İbn Ebû Zî'b as-hâbü'l-hadisın fakihlerinden sayılmış, Dâ-rekutnî onun *el-Muvaţta'* adıyla bir eser kaleme aldığını söylemiş (Zehebî, *A'lâ-mü'n-nübelâ'*, IX, 147), ayrıca tahâret, na-maz, oruç, zekât gibi konuları ihtiva eden *Kitâbü's-Sünen*'inin varlığından söz edil-miştir (İbnü'n-Nedîm, s. 281).

İbn Ebû Zî'b'in emir bi'l-ma'rûf ve ne-hiy ani'l-münkeri ifa konusunda titiz ol-duğu rivayet edilmiştir. Karşılaştığı idare-cilerle münasebetlerine dair ilginç olaylar, halifelerin yaptıkları zulüm ve haksızlık-ları hiç çekinmeden yüzlerine karşı söyle-diğine dair haberler tabakat kitapların-da önemli bir yer tutmaktadır. Diğer in-sanlarla münasebetlerinde olduğu ka-dar şahsî hayatında da takvâ ölçüsünü benimseyen İbn Ebû Zî'b'in gün aşırı oruç tuttuğu, gecelerinin önemli kısmını iba-detle geçirdiği, yaz kış aynı elbiseyi giy-diği ve ekmekle zeytin yağı yiyerek ha-yatını sürdürdüğü kaydedilmiştir. Onun hayatına dair Rabaî (ö. 379/989) tarafın-dan kaleme alınan *Ahbabu İbn Ebî Zî'b* adlı eserin bir nüshası Dârü'l-kütüb'z-Zâ-hiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 92, vr. 313-316).